

života buknuše neobično snažno po licu – udovi olabaviše – i, da očni kapci ne behu čvrsto sklopljeni, i da povezi i pokrovci groba ne davahu telu još uvek izgled leša u mrtvačnici, mogao sam sanjati da je Rovena zaista stresla sa sebe, potpuno, okove smrti. Ali ako tu misao, čak ni tada, nisam potpuno usvojio, u najmanju ruku nisam mogao više sumnjati, kada je, ustavši iz postelje, posrćući, slabim koracima, zatvorenih očiju, i kao neko pometen u snu, ta prašina što beše pod mrtvačkim pokrovom stupila jasno i opipljivo u sredinu odaje.

Ne uzdrhtah – ne makoh se – jer od tišme neizrecivih pomisli združenih sa izgledom, stasom, držanjem prilike, koja je silovito nagrtala u moj mozak, bejah se ukočio, sledio, skamenio. Ne makoh se, no zurih u utvaru. Luđačka pometnja beše mi u mislima – uzbuna neublažljiva. Je li, zaista, moglo biti da to preda mnom stajaše *živa* Rovena? Je li to mogla *uopšte* biti Rovena – svetlokosa i plavooka gospođa Rovena Trevinion od Tremena? I *zašto*, zašto bih sumnjao u to? Podvez je teško padao oko usta – ali onda zar to nisu mogla biti usta gospođe od Tremena koja diše? I obrazi – na njima bejahu ruže kao u podnevku njenoga života – da, to su zaista mogli biti rumeni obrazi žive gospođe od Tremena. I brada, sa jamicama, kao kad je bila zdrava, zar nije mogla biti njena? – *no, je li ona postala visočija u svojoj boljci!* Kakvo me je neizrecivo ludilo uhvatilo pri toj pomisli. Jedan skok, i padoh pred njene noge. Uzmičući od dodira sa mnom, ona pusti da joj sa glave padne voštano pokrovsko platno kojim je bila jezivo podvezana, i kroz nemirni vazduh odaje plinuše ogromni talasi duge i raspletene kose; *bila je crnija nego gavranska krila ponoći!* I sad se polako otvoriše oči prilike koja je stajala preda mnom. "Sad bar", kriknuh glasno, "sad bar se nimalo – nimalo ne varam – to su one krupne, one crne, one strasne oči – moje izgubljene drage – gospođe – gospođe Ligeje."

1838.

Preveo Borislav Nedić

1 Džozef Glenvil (Joseph Glanvill, 1636-1680) – engleski bogoslov, verovao u preegzistenciju duše i u veštice..."

2 Astarta – boginja plodnosti i rata.

3 Del (Delas) – ostrva u Jegejskom moru, na kojima se nalazilo Apolonovo proročište i održavale se igre (Delije).

4 Kleomen – atinski vajar, tvorac čuvene statue Venere Mediči.

5 Azrael – u jevrejskoj i islamskoj mitologiji, anđeo smrti koji bdi nad samrtnikom i odvaja duše od tela.

6 Prevod pesme: Svetislav Stefanović, *Iz novije engleske lirike*, Beograd, 1923.

PAD KUĆE UŠER

*Son coeur est un luth suspendu;
Sitôt qu'on le touche U résonne.*

De Beranger

*Njegovo srce je napeta lira,
čim ga taknete ono zatreperi.*
De Beranže¹

Jednog sumornog, mračnog jesenjeg dana bez glasa i zvuka, kada su oblaci visili nisko, čisto pritiskujući, prolazio sam sâm na konju kroz jedan neobično pust kraj; najzad, kada su večernje senke počele da padaju, našao sam se na dogledu kuće Ušer. Ne znam zašto, ali pri prvom pogledu na zgradu, osećanje neizdržljive tuge obuze moj duh. Velim, neizdržljive, jer to osećanje nije bilo olakšano ni jednim od onih donekle prijatnih, jer su pesnička osećanja sa kojima duh prima obično čak najužasnije slike prirodne pustoši i strahote. Gledao sam na prizor pred sobom – na samu kuću i na obične linije tog imanjanja – na gole zidove – na prozore nalik na prazne oči – na nešto malo divljeg korova i na ono nekoliko belih stabala trulog drveća – gledao sam sa velikom duševnom potištenošću, koju ne mogu da uporedim ni sa kakvim ovozemaljskim osećanjem zgodnije no sa onim stanjem posle sna kod pušača opijuma, sa tim gorkim povratkom u svakodnevni život, tim odvratnim skidanjem vela, osetio sam neku jezu, neko propadanje, neku boljku u srcu – neku beznadežnu pustoš misli kojoj nema spasa i koju nikakva podstrekivanja od strane mašte nisu mogla nikakvom snagom pretvoriti u nešto uzvišeno. Šta je to bilo – stao sam da mislim – šta je to, što me je tako izmirilo pri posmatranju Kuće Ušer? To je bila savršeno nerešiva tajna, i ja nisam mogao da se borim sa tajanstvenim uobraženjima koja su u jatima hrlila dok sam razmišljao. Bio sam prinuđen da se vratim na nezadovoljavajući zaključak da, van svake sumnje, ima uzajamnosti između vrlo prostih prirodnih predmeta koji imaju snagu da ovako na nas deluju, dok objašnjenje te snage leži i dalje u izvesnim razlozima koji su daleko od svakog našeg razumevanja. Bilo je moguće, razmišljao sam, da bi sam drukčiji raspored pojedinosti na toj sceni, raspored detalja na slici, bio dovoljan da promeni, ili, možda, i da uništi njenu sposobnost za ovako bolan utisak; razmišljajući o tome, ja poterah konja ka vratolomno strmoj ivici jedne crne i mračne bare koja je ležala pored zgrade, sa površinom svetlom i bez ijednog talasića; pogledah dole – ali sa jezom još prodornijom nego pre – dole na unatraške okrenute slike sivih barskih trava, sablasna stabla i prozore nalik na prazne očne duplje.

Pa ipak, u tom zamku tmine ja sam predložio sam sebi da provedem nekoliko nedelja. Njen sopstvenik, Roderik Ušer, bio je jedan od mojih najmilijih drugova iz detinjstva, ali mnogo godina bilo je prošlo od našeg poslednjeg viđenja; nedavno dobih pismo u jednom odavde udaljenom mestu – pismo od njega – koje po svojoj divlje neobuzdanoj prirodi i navaljivanju nije dozvoljavalo da se odgovori drukčije no lično. Rukopis je odavao nervnu razdraženost. Pisac je govorio o akutnom telesnom oboljenju – o duševnom rastrojstvu koje ga je tištalo – i o iskrenoj želji da me vidi, kao svog najboljeg i zaista svog jedinog ličnog prijatelja, da bi možda uspeo veselošću moga društva da donekle olakša i ublaži svoju boljku. U tom tonu je sve to, i još mnogo više, bilo rečeno – bilo je očigledno da je samo njegovo srce išlo sa jednom molbom – te mi nije ostavljalo nimalo mesta za oklevanje; odmah se odazvah, iako sam ipak smatrao da je to veoma neobičan poziv.

Mada smo kao dečaci bili čak prisni drugovi, ja sam u stvari ipak znao veoma malo o mom prijatelju. Njegova osamljenost bila je uvek preterana i neobična. Ja sam ipak saznao da je njegova veoma stara porodica bila poznata od davnina po preterano osetljivoj naravi, koja se ogledala kroz niz stoleća u mnogim delima uzvišene i neobične umetnosti, a u poslednje vreme pokazala se u ponovljenim delima štedrog ali nenametljivog milosrđa, a isto tako i u strasnoj naklonosti za muziku, i to više za njena zapletena pitanja nego za njene obične i lako shvatljive lepote. Doznao sam, takođe, i veoma značajnu činjenicu da stablo Ušerovog roda, ma koliko starinsko i slavno bilo, nije nikad dalo nijednu dugotrajnu sporednu granu, bolje rečeno, da je cela porodica bila u neposrednoj liniji nasleđa, a takva je sa veoma neznatnim i veoma prolaznim razlikama uvek bila. Taj nedostatak, razmišljao sam, dok sam preturao u mislima kako se savršeno održala nedeljivost poseda kao i naročite karakterne crte kod ljudi, i dok sam mudrovao o mogućem uticaju koji je u dugom toku stoleća jedna od te dve stvari mogla imati na drugu – bio je to nedostatak, to odsustvo, možda, sporednog potomstva i stoga dosledno neskrenuto prenošenje od oca na sina kako imanja tako i imena, i to se polako slilo jedno u drugo i tako izjednačilo, da se prvobitni naziv poseda utopio u čudnom i dvosmislenom nazivu "Kuće Ušer" – nazivu koji je, izgledalo je, sadržao po mišljenju seljaka koji su ga upotrebljavali, kako porodicu tako i porodičnu kuću.

Rekao sam da je jedino dejstvo moga donekle detinjastog opita – što sam pogledao dole u jezero – bilo to da pojača moj prvi neobični utisak. Nema sumnje da je saznanje o naglom porastu praznoverice u meni – zašto da je tako ne nazovem – poslužilo, uglavnom, samo da ubrza njeno sopstveno snaženje.

Takav je, znao sam to odavno, protivrečni zakon svih osećanja kojima je osnova strah, i možda samo iz tog razloga, kada sam ponovo podigao svoje oči prema kući sa njene slike u vodi – u mojoj duši pojavila se jedna čudna misao – misao zaista tako smešna, da je ja spominjem samo zato da pokažem živu snagu utisaka koji su me pritiskivali. Toliko sam zagolicao svoju maštu da sam stvarno poverovao da oko cele kuće i poseda vlada neka atmosfera svojstvena samo njima i njihovom neposrednom susedstvu – atmosfera koja nije imala nikakve veze sa nebeskim vazduhom već je isparavala sa opalog drveća, sivih zidina, iz neme bare – jedno kužno i tajanstveno isparenje, sumorno, teško, leno, jedva primetno i olovne boje.

Potisnuvši iz svesti to što je moralo biti san, ja sam ispitivao izbliže i brižljivo stvarni izgled zdanja. Njegova glavna osobina izgledalo je da je preterana starodrevnost, vekovna izbledeost boja bila je velika. Sitne gljivice širile su se po celoj spoljašnjosti, viseći u tananim mrežama i spletovima sa oluka na krovu. Ipak, sve je to bilo daleko od nekog većeg rušenja. Nijedan deo građevine nije bio pao, već se dobijao utisak neke divlje neskladnosti između još uvek savršene očuvanosti zgrade i svih njenih delova i trošnog stanja pojedinog kamenja. U tome je bilo mnogo čega što me podsećalo na potpunu spoljašnju prostornu celinu neke stare drvenarije koja je kroz mnoge godine trunula pod nekim zaboravljenim svodom, nikad uznemirena nijednim dahom spoljašnjeg vazduha. Osim toga nagoveštaja velike oronulosti, zgrada je pokazivala malo znakova sklonosti padu. Možda bi oko veštog posmatrača moglo pronaći neku jedva primetnu pukotinu, koja se prostirala od krova zgrade s prednje strane, pa je išla niza zid u krivudavoj cik-cak liniji, dok se nije izgubila u mutnim vodama jezera.

Primećujući te stvari, ja sam jahao preko jednog kratkog nasipa ka kući. Jedan sluga koji me

čekao prihvati mog konja, i ja uđoh u predsoblje sa gotskim svodovima. Drugi sluga nečujnim korakom vodio me je ćuteći kroz mnoge mračne i zavijene hodnike ka sobi za rad svoga gospodara. Mnogo od onog što sam sreo na tom putu uticalo je, ne znam zašto, da uveća neodređena osećanja o kojima sam već govorio. Predmeti oko mene – drvorezi tavanica, tamni tapeti na zidovima, podovi od crnog abonosa, fantastični trofeji oružja koje je zveckalo od mojih koraka – sve su to bile obične stvari, ili slične onima na koje sam ja bio naviknut od detinjstva – i ja nisam oklevao da priznam kako mi je sve to bilo obično i blisko – pa ipak sam se neprestano čudio zašto i kako su mi neobične bile misli koje su te obične slike u meni budile. Na stepenicama se sretah sa porodičnim lekarom. Njegovo lice, pomislio sam, imalo je izraz niskog lukavstva i bojažljivosti. On me pozdravi zbunjeno i drhteći pa prođe. Sluga tad otvori jedna vrata i uvede me svome gospodaru.

Soba u kojoj sam se našao bila je vrlo velika i vrlo visoka, prozori su bili dugi, uzani i šiljati, i na tako velikom rastojanju od crnog hrastovog poda, da su bili sasvim nedomašivi iznutra. Slabi zraci crvenkaste svetlosti prodirali su kroz okna sa rešetkama, te su dozvoljavali da krupniji predmeti svuda uokolo budu dovoljno vidljivi. Međutim, oko se uzalud naprezalo da dopre do udaljenih uglova sobe, ili do udubljenja zasvođene i ukrašene tavanice. Mračni zastori visili su po zidovima. Nameštaj je uopšte bio glomazan, neudoban, starinski i oveštao. Mnoge knjige i muzički instrumenti ležali su razbacani svuda po sobi, ali nisu mogli i da daju života celom izgledu. Osećao sam da sam disao u jednoj sredini brige. Izraz ozbiljne, duboke i beznadežne sumornosti počivao je na svemu i prožimao sve.

Kad sam ušao, Ušer se digao sa jednog divana na kome je ležao potpuno ispružen, i pozdravio me sa živahnom toplinom koja je imala u sebi – kao što sam najpre pomislio – mnogo od neke preterane srdačnosti, od nekog nameštenog i usiljenog truda "svetskog čoveka koji se dosađuje". Međutim, jedan pogled na njegovo lice uverio me o njegovoj iskrenosti. Seli smo, i za nekoliko trenutaka, dok on nije govorio, ja sam ga posmatrao sa osećanjem pomešanog sažaljenja i straha. Zaista, nikad se nije jedan čovek tako užasno promenio za toliko kratko vreme kao Roderik Ušer. Jedva sam mogao da priznam sebi identičnost čoveka koji je bio preda mnom sa drugom moga ranog dečastva. Ali je ipak karakter njegovog lica bio uopšte i uvek značajan. Mrtvačka boja lica, oko veliko, vlažno i iznad svakog upoređenja sjajno oko, usne prilično tanke i veoma blede, ali sa neobično lepim lukom; nos delikatno jevrejski, ali sa širinom nozdrva neobičnom za slične oblike; fino izvajana brada koja je svojim nedostatkom grebena govorila o nedostatku moralne energije; kosa više no paučinaste mekoće i tananosti; te crte sa jednom neobičnom širinom iznad predela slepih očiju, sve je to označavalo jedno lice koje se ne zaboravlja lako. A sada je u samom preteranom podvlačenju bitnih crta onog lica i onog izraza koji su te crte obično izražavale, bilo tako mnogo promena da sam ja sumnjao sa kim govorim. Avetinjsko bledilo i tajanstveni blesak očiju više od svega drugog zaprepastili su me i izazvali u meni užas. Svilena kosa bila je puštena da raste nemarno i kako je u svom divljem tkivu, kao letnja svilica, više plovila nego što je padala oko njegovog lica, ja nisam mogao ni sa najvećim naporom da uporedim njen arabljanski izgled sa bilo kojom predstavom obične ljudske kose.

U ponašanju moga prijatelja odmah mi je pala u oči neka nedoslednost – zbunjenost, i ja sam brzo pronašao da je to dolazilo iz čitavog niza slabih i uzaludnih borbi da savlada jednu urođenu plašljivost – jednu preteranu nervoznu razdražljivost. Za neke od tih stvari bio sam

zaista pripremljen ne toliko njegovim pismom koliko uspomenama izvesnih osobina dečaćkog doba, i ja sam to dovodio u vezu sa njegovom osobitom fizičkom građom i njegovim temperamentom. Pokreti su mu bili naizmenično čas živahni, čas bezvoljni. Glas mu se menjao brzo od drhtave neodlučnosti (kada je njegov duh izgledao sasvim nemoćan) do one vrste energične odlučnosti – s onim naprasnim, naglašenim, spokojnim, punim zvuka izražavanjem – onim olovnim, uravnoteženim i savršeno moduliranim grlenim glasom koji se može sresti kod potpuno izgubljenog pijanca ili nepopravljivog pušača opijuma u časovima njegovog uzbuđenja.

Tako je on govorio o mojoj poseti, o svojoj ozbiljnoj želji da me vidi, i o utehi koju je očekivao da mu ja donesem. Pošto prođe malo vremena, on pređe na ono što je smatrao za prirodu svoje bolesti. To je, reče on, bila nasledna i porodična bolest, tako da je on očajavao da li će joj naći leka – jedno obično nervno oboljenje, dodade on odmah, koje će, bez sumnje, brzo proći, neke od ovih stvari koje je on izlagao zanimale su me i iznenadile, mada su možda njegovi izrazi i opšti način izlaganja imali svoj značaj i važnost. On je patio mnogo od bolesne osetljivosti čula; samo najprostiju hranu mogao je da podnese; mogao je da nosi odelo samo od naročite tkanine; mirisi cveća bili su mu teški i nepodnošljivi; oči su ga bolele i na veoma slaboj svetlosti; i samo neki naročiti zvuci, i to oni na instrumentima sa žicama, nisu ga ispunjavali užasom.

Ja sam video da je on rob jedne abnormalne vrste straha. "Ja sam izgubljen", govorio je on, "ja moram propasti u tom tužnom ludilu. Tako, i nikako drukčije, čeka me propast. Ja se plašim budućih događaja ne zbog njih samih, već zbog njihovih posledica. Ja se stresem pri pomisli na ma koji, ma i najništavniji događaj koji može uticati na ovo nepodnošljivo duševno uzbuđenje. Ja se, verujte, ne užasavam od opasnosti, već samo od njenog neizbežnog dejstva – od straha. U ovom rastrojenom – u ovom žalosnom stanju – ja osećam da će ranije ili kasnije doći vreme kad ću morati izgubiti odjednom i život i razum u nekoj borbi sa mračnim fantomom: Strahom".

Dalje sam, u razmacima, iz isprekidanih i dvosmislenih nagoveštaja, doznao za još jednu čudnu osobinu njegovog duševnog stanja. On je bio kao okovan izvesnim praznovernim utiscima u vezi sa kućom u kojoj je živeo, iz koje se više godina nikad nije usudio da izađe – zbog nekog uticaja čiju mi je neodređenu moć objašnjavao izrazima suviše neodređenim i mutnim da bih mogao da ih ovde ponovim – uticaja koji su neke čudnovatosti u samom obliku i građi njegove porodične kuće zadobile nad njegovim duhom, silom duge patnje, reče on, uticajem koje je spoljašnjost tih sivih zidova i kula, i sumornog jezera u kome su se oni dole ogledali, polako zadobili nad njegovim unutrašnjim bićem.

Dodao je, takođe, iako oklevajući, da se veći deo te osobite potištenosti od koje je patio može objasniti mnogo prirodnijim i mnogo opipljivijim uzrokom – a to je, ozbiljnom i dugotrajnom bolešću – upravo, nesumnjivo bliskom smrću njegove nežno ljubljene sestre, njegovog za mnogo godina jedinog druga – njegovog poslednjeg i jedinog srodnika na zemlji. "Njena smrt", reče on sa gorčinom koju nikada neću zaboraviti, "ostaviće me (ovako očajnog i slabašnog) kao poslednjeg potomka starog roda Ušera." Dok je on govorio, leđi Madelin, (jer tako se zvala) prođe polako kroz udaljeni deo sobe i, ne primetivši moje prisustvo, izađe. Posmatrao sam je sa osećanjem velikog divljenja pomešanog sa strahom – a ipak bilo mi je nemogućno objasniti ta osećanja. Osećanje neme ukočenosti pritislo me je dok su moje oči pratile njene korake koji su se izgubili. Kada se najzad zatvoriše vrata za njom, moj pogled je

tražio nagoni i radoznavo lice brata – ali on je bio pokrio lice rukama, te sam mogao primetiti samo kako se neko još jače no obično bledilo raširilo po mršavim prstima kroz koje su kapale vrele suze.

Bolest ledi Madeline dugo je dovođila u zabunu iskustvo njenih lekara. Stalna apatija, postepeno njeno nestajanje i česti, mada prolazni, nastupi delimično kataleptične prirode – bila je to malo neobična dijagnoza. Dosad se ona čvrsto odupirala pritisku svoje bolesti, i nije još bila pala u postelju, ali na izmaku večeri moga dolaska u njihovu kuću, ona podleže (kako mi njen brat te noći reče s neiskazanom uznemirenošću) strašnoj snazi uništenja i ja sam video da je onaj kratki pogled koji sam bacio na nju verovatno poslednji – da tu damu, bar dok je živa, neću više videti.

Nekoliko dana posle toga njeno ime nismo spominjali ni Ušer ni ja. Za to vreme ja sam se ozbiljno trudio da ublažim melanholiju moga prijatelja. Slikali smo i čitali zajedno, ali sam ja slušao kao u nekom snu njegove pomamne improvizacije na gitari. I tako, kako mi je sve prisnija i prisnija intimnost dozvoljavala da sa sve manje ustezanja ulazim u dubine njegove duše, ja sam sa sve većom gorčinom uviđao uzaludnost svih mojih pokušaja da uzvedem jedan duh iz njegove tmine, koja se kao neka urođena, pozitivna osobina presipala preko svega što je predstavljalo unutrašnji i spoljašnji svetu jednom besprekidnom mračnom zračenju.

Ja ću veđito sačuvati uspomenu na mnoge svećane časove provedene nasamo sa gospodarom kuće Ušer, ali ne mogu ni da pokušam da dam neki pojam o tačnijoj prirodi proučavanja ili poslova i bavljenja u koje me je on uvodio ili mi ukazivao put. Neki uznemiren i veoma razdražljiv idealizam bacao je neki sumporoviti blesak na sve stvari. Njegove duge improvizovane tužbalice zvoniće veđito u mojim ušima. Između ostalih stvari ja se sa bolom sećam izvesne čudne varijacije i parafraze na divlju ariju poslednjeg Veberovog valcera. Od njegovih slika nad kojima je njegova istančana mašta dugo razmišljala i koje su se, potez po potez, pretvarale u nešto neodređeno i rasplinuto, na šta bih se ja stresao tim groznije što nisam znao zašto je to tako; od tih slika (koje su mi sada u sećanju tako žive pred očima) ja bih se uzalud trudio da prikažem više do li samo jedan mali deo koji bi se mogao izraziti pisanim rečima. Krajnjom jednostavnošću, golotinjom svojih crteža on bi prikovao i prenerazio pažnju. Ako je ijedan smrtnik naslikao misao, taj smrtnik bio je Roderik Ušer. Za mene bar – pod okolnostima u kojima sam tada bio – izroni iz čistih apstrakcija koje je taj hipohondrik uspevao da baci na platno jedan intenzivan nepodnošljivi užas, od koga dosad nikada još ni senku nisam osetio ni pri posmatranju svakako platnenih ali ipak konkretnih sanjarija Fuzeljevih,

Jedna od fantastičnih zamisli moga prijatelja, koja nije bila potpuno u duhu apstrakcije, mogla bi se, iako bleđo, opisati rečima. Jedna mala slika predstavljala je unutrašnjost jednog veoma dugačkog, pravougaonog svoda ili tunela sa mnogim zidovima, glatkim, belim, bez plana i bez kraja. Neke sporedne pojedinosti crteža služile su dobro da stvore predstavu da je ova iskopina ležala veoma duboko ispod površine zemlje. Nijedan izlaz nije se primećivao nigde u njegovom ogromnom obimu, i nijedna buktinja niti drugi veštački izvor svetlosti nije se video, a ipak čitava reka bleštavih zrakova ispunjavala je ceo prostor i kupala je sve jednim avetinjskim i nepodnošljivim bleskom.

Ja sam maločas govorio o onom morbidnom stanju njegovog slušnog nerva zbog kojeg mu je svaka muzika bila nepodnošljiva, osim izvesnih efekata instrumenata sa žicama. Možda su

uske granice u kojima se on tako ograničio na gitaru bile u velikoj meri izvor fantastičnom karakteru njegovih pesama. Ali to još ne bi moglo objasniti vatrenu živost njegovih improvizacija. One mora da su bile, i bile su, i u notama i u rečima njegovih divljih fantazija (jer se on često pratio sam sa improvizovanim stihovima), rezultat one intenzivne duhovne pribranosti samo u naročitim momentima najvišeg izazvanog uzbuđenja. Reči jedne od tih rapsodija lako sam zapamtio. Na mene je ona možda utoliko više i jače uticala kada ju je on pevao, što sam u onom podsvesnom ili mističnom toku njenog značenja mislio da sam primetio, i to prvi put, da je Ušer bio potpuno svestan koliko je njegov uzvišeni i sjajni um na svom prestolu bio posrnuo. Stihovi, koji su nosili naslov *Dvorac duhova* tekli su, približno, ako ne sasvim tačno, ovako:

I

In the greenest of our valleys,
By good angels tenanted,
Once a fair and stately palace –
Radiant palace – reared its head.
In the monarch Thought's dominion –
It stood there!
Never seraph spread a pinion
Over fabric half so fair.

II

Banners yellow, glorious, golden,
On its roof did float and flow;
(This – all this – was in the olden
Time long ago)
And every gentle air that dallied,
In that sweet day,
Along the ramparts plumed and pallid,
A winged odor went away.

III

Wanderers in that happy valley
Through two luminous windows saw
Spirits moving musically
To a lute's well-tuned law,
Round about a throne, where sitting
(Porphyrogene!)
In state his glory well befitting,
The ruler of the realm was seen.

I) U najlepšoj od naših dolina, u kojoj stanuju dobri anđeli, jednom se podizao lep i sjajan

dvor. U carstvu vladarevih misli stajao je on! Nikad jedan anđeo nije raširio krila preko nečeg što bi bilo lepše.

II) Žute, slavne, zlatne zastave lepršale su se na krovu dvora; (To – sve to – bilo je u staro dobro vreme). I svaki povetarac koji je čarlijao tog prekrasnog dana duž surih bedema poneo bi sobom krilati miris.

III) Oni koji bi zalutali u tu srećnu zemlju videli bi kroz sjajne prozore kako se duhovi kreću po zvucima flaute oko trona, na kome je sedeo (Porfirogen!). Bio je dostojan slave vladara takve države.

IV

And ali with pearl and ruby glowing
Was the fair palace door,
Through which came flowing, flowing, flowing,
And sparkling evenmore,
A troop of Echoes whose sweet duty
Was but to sing,
In voices of surpassing beauty,
The wit and wisdom of their king.

V

But evil things, in robes of sorrow,
Assailed the monarch's high estate;
(Ah, let us mourn, for never morrow
Shall dawn upon him, desolate!)
And, round about his home, the glory
That blushed and bloomed
Is but a dim-remembered story
Of the old time entombed.

VI

And travellers now within that valley,
Through the red-litten windows, see
Vast forms that move fantastically
To a discordant melody;
While, like a rapid ghastly river,
Through the pale door,
A hideous throng rush out forever,
And laugh – but smile no more.

IV) U sjaju bisera i rubina ogledala su se vrata dvora kroz koja je lebdela i bleštala sve jačim sjajem družina Eha (odjeka) čija je divna dužnost bila da opeva glasom nenadmašne mašte duh i mudrost svoga kralja.

V) Ali zle kobi u tamnim odorama napale su kraljevu državu! (O, tužimo, jer za njega, očajnika, nikad više neće svanuti zora) a oko njegovog doma i slave koja je sjala i cvetala u purpuru kruži priča jedva ostala u sećanju o starom sahranjenom vremenu.

VI) I putnici koji sad putuju tim dolom vide kroz plamene prozore sablasne spodobе koje se fantastično kreću po neskladnoj melodiji; dok kao brza sablasna reka odvratna rulja gubi se zauvek kroz tmurne vratnice, i cereka se – da se nikad više ne nasmeši.

Sećaću se da su nas misli, nastale iz balade, odvele na jedan pravac razmišljanja gde se jasno pokazalo jedno Ušerovo shvatanje, koje spominjem ne toliko zbog njegove novine – jer su i drugi ljudi² tako mislili – koliko zbog upornosti sa kojom ga je on zastupao. To shvatanje, u njegovom opštem obliku, o osetljivosti svega bilja i rastinja. Ali u njegovoj poremećenoj mašti ta ideja poprimila je mnogo smelije značenje i zahvatala, pod izvesnim uslovima i anorgansko carstvo. Nemam reči da opišem celi zamašaj i ozbiljni smisao ovog njegovog uverenja. To verovanje bilo je svakako u vezi (kao što sam ranije nagovestio) sa sivim kamenjem na kući njegovih predaka. Uslovi osetljivosti bili su ovde, kako je on uobražavao, ispunjeni u načinu rasporeda kamenja, u redu njihovog slaganja, kao i u rasporedu onih mnogih figiusa koje su ih pokrivali, oronulog drveća koje je stajalo svud unaokolo – a iznad svega u dugom neprekidnom trajanju tog rasporeda, i u njegovom ogledanju u mirnoj barskoj vodi. Jasan dokaz, dokaz te osetljivosti, mogao se videti, govorio je on (a ja sam se zaprepastio dok je on to govorio), u postepenom ali nesumnjivom zgušnjavanju sopstvene atmosfere oko zidova i oko vode. Uticaj svega toga ogledao se, dodao je on, u onom nemom ali zlosrećnom i teškom uticaju koji je kroz stoleća određivao sudbine njegove porodice, i koji je od njega načinio ovakvog čoveka – ovakvog, kao što je bio. Takvim mislima ne treba komentara, i ja ih neću ni praviti.

Naše knjige – knjige koje su godinama sačinjavale veliki deo duhovne egzistencije toga bolesnika bile su – kao što se može pretpostaviti – u tesnoj vezi sa tom prirodom njegove mašte. Mi smo okapavali zajedno nad delima kao što su: *Ververt i Utočište* od Gresea, *Belfegor* od Makijavelija, *Nebo ipakao* od Svedenborga, *Podzemno putovanje Nikole Klima* od Holberga, *Hiromantija* Robera Fluda, *Žana d'Endažiona* i *De la Šambra*, *Putovanje u plavu Daljinu* od Tika, i *Grad Sunca* od Kampanele. Jedna omiljena knjiga beše malo izdanje na osmini *Directorium Inquisitorium* od dominikanca Emerika de Žirona; i bilo je odeljaka u Pomponija Mela o starim afrikanskim satirima i egipanima nad kojima bi Ušer sedeo sanjareći satima. No glavno uživanje nalazio je u čitanju jedne izvanredno retke i neobične knjige u kvarto-izdanju, gotskim slovima – priručnik neke zaboravljene crkve: *Vigiliae Mortuorum secundum Chorum Ecclesiae Maguntinae*.

Nisam mogao a da ne pomislim na čudni ritual toga dela i njegov verovatni uticaj na hipohondrika, kada mi on jedne večeri – pošto me je kratko i odsečno izvestio da je ledi Madelin umrla – saopšti svoju nameru da zadrži njen leš za jedno dve nedelje (pre no što je konačno sahrani) u jednom od mnogobrojnih udubljenja u glavnim zidovima zgrade. Međutim, istinski razlog iznet za ovaj neobičan postupak bio je takve prirode da se ja nisam osećao slobodan da o njemu sporim. Brat je bio naveden na takvu odluku (tako mi je rekao) iz razloga neobične prirode pokojničine smrti, zbog izvesnih nametljivih i radoznalih pitanja njenog lekara i zbog dalekog i izloženog mesta porodičnog groblja. Neću odricati, kada sam se prisetio nemilog lika

onog čoveka koga sam sreo na stepenicama na dan moga dolaska, nisam zaželeo da se protivim što sam, u najmanju ruku, smatrao to kao nevinu i nimalo neprirodnu predostrožnost.

Na Ušerovu molbu ja sam mu lično pomagao u spremanju za privremenu sahranu. Pošto je leš bio položen u sanduk, mi smo ga sami odneli do mesta pokoja. Svod pod kojim smo ga smestili (i koji je bio tako dugo neatvaran da su se naše buktinje upola ugasile u njegovoj zagušljivoj atmosferi i dale nam malo prilike i mogućnosti za razgledanje) bio je malo, vlažno i sasvim bez otvora za prolaz svetlosti udubljenje, a ležalo je na velikoj dubini, neposredno pod onim delom zgrade u kome je bila moja spavaća soba. Ono je očigledno upotrebljavana u dalekim feudalnim vremenima za najgore ciljeve apsane, a u docnijim vremenima kao mesto za ostavu baruta i drugih jako zapaljivih materija, jer je jedan deo poda, i sva unutrašnjost jednog dugačkog hodnika, kroz koji smo do njega došli, bila obložena bakrom. Vrata od masivnog gvožđa bila su, isto tako, na sličan način zaštićena. Ogromna težina vrata prouzrokovala je neobično oštru škripu kada su se pokretala na svojim šarkama.

Pošto smo spustili naš tužni tovar na rešetke u ovom mestu strave, mi malo podigosmo još nezaključani poklopac sanduka i pogledasmo lice umrle. Neobična sličnost između brata i sestre tek mi sad privuče pažnju, a Ušer, pogađajući možda moje misli, promrmlja nekoliko reči iz kojih sam saznao da su pokojnica i on bili blizanci, i da su naklonosti jedva pojmljive prirode uvek postojale među njima. Naši pogledi nisu se zadugo zadržali na pokojnici – jer nismo mogli da je posmatramo bez straha. Bolest koja ju je u grob oterala u cvetu mladosti ostavila je, kao obično u svim bolestima izrazito kataleptične prirode, na grudima i na licu nešto kao slabu rumen, i onaj podozrivo vrebajući osmejak na usnama koji je toliko užasan na mrtvacu. Spustismo ponovo poklopac i zaključasmo ga. Pošto smo čvrsto zatvorili gvozdena vrata, mi se s mukom vratismo u gotovo isto tako sumorne prostorije u gornjem delu kuće.

Pošto je prošlo nekoliko dana gorke žalosti i tuge, pojavi se vidljiva promena u prirodi duševne poremećenosti moga prijatelja. Nestade njegovog običnog ponašanja. Njegove redovne zabave bile su napuštene ili zaboravljene. On je lutao iz sobe u sobu žustrim, nejednakim, besciljnim korakom. Bledilo njegovog lica dobi, ako je to moguće, još više avetinjsku boju – ali sjajnost njegovih očiju potpuno se bila izgubila. Ranija povremena promuklost njegovog glasa nije se više čula, već je zameni neka drhtavost kao da je užasno uplašen, i sada je ona karakterisala njegov govor. Bilo je zaista časova kada sam mislio da njegov stalno uznemireni duh muči neka teška tajna, a on se trudio da prikupi potrebnu hrabrost da je nekome saopšti. Drugi put bio sam prinuđen da rastumačim sve samo neobjašnjivim ćudima ludosti, jer sam ga zaticao kako časovima zuri u daljinu, u stavu najdublje pažnje, kao da sluša neke zamišljene zvuke. Nije čudo što me je njegovo stanje plašilo – što me ophrvalo. Osećao sam kako mile po meni, sa laganom ali sigurnom postupnošću, mahniti uticaji njegovih fantastičnih ali snažnih praznoverica.

To je bilo naročito sedmog ili osmog dana posle onog kada smo ostavili ledi Madelin u podrumu, povukavši se pozno u noć da legnem, kad sam osetio punu snagu tih osećanja. San nije hteo da se približi mojoj postelji – a časovi su prolazili, prolazili. Borio sam se da razlozima stišam nervnu uzrujanost koja me je bila savladala. Trudio sam se da verujem da je mnogo, ako ne sve, od onog što sam osećao, prouzrokovano uticajem sumornog nameštaja u sobi – crnih i iscepanih draperija koje su, pokrenute dahom bure koja se približavala, lepršale po zidovima i

šuštale nelagodno oko ukrasa na postelji. Ali moji su napori bili uzaludni. Nezadrživo drhtanje postepeno prođe kroz celo moje telo, i najzad je sela na moje srce mōra potpuno bezuzročne uznemirenosti. Zbacivši je jednim dubokim uzdahom i naporom, ja se podigoh na jastucima, i buljeći ozbiljno u mrkli mrak u sobi, osluškivao sam – ne znam zašto, sem ako me nije neka podsvesna slutnja na to gonila – neke tihe i neodređene zvuke koji su dolazili u dugim razmacima bure, nisam znao odakle. Savladan snažnim osećanjem strave, neobjašnjive ali i nepodnošljive, ja se brzo obukoh (jer sam osećao da neću više spavati te noći) i pokušao sam da se izvučem iz žalosnog stanja u kome sam bio, koračajući brzo tamo-amo po sobi.

Prešao sam tako sobu nekoliko puta, kada mi privuče pažnju tiho koračanje na susednim stepenicama. Poznao sam odmah da je to Ušer. Jedan trenutak docnije, on tiho pokuca na moja vrata i uđe u sobu noseći lampu. Njegovo lice bilo je kao i obično mrtvački blede, ali, nezavisno od toga, bilo je neke luđačke životne radosti u njegovim očima – neke očigledno uzdržavane *histerije* u celom njegovom ponašanju. Njegov izraz me je porazio – ali sve je bilo bolje od one samoće koju sam tako dugo podnosio, te mi čak njegovo prisustvo dobro dođe kao neko olakšanje.

– I vi to niste videli? – reče on žustro, pošto se obazirao oko sebe ćutke nekoliko minuta. – Vi to, znači, niste videli? Ali, čekajte, videćete! Govoreći tako, i zaklonivši pažljivo svoju lampu, on priđe brzo jednom prozoru i otvori ga širom oluji.

Strašni bes vihora koji nahrupi unutra skoro nas podiže. Bila je zaista burna, pa ipak svečano lepa noć, divlje neobična u svojoj jezovitosti i svojoj lepoti. Vihor je očigledno bio prikupio svu svoju snagu negde u našem susedstvu, jer su bile česte i mahnite promene u pravcima vetra, a velika gustina oblaka (koji su visili tako nisko da su prosto pritiskivali kule kuće) nije nam sprečavala da gledamo kako oblaci, kao živi, jure iz svih pravaca u susret jedan drugom, ne gubeći se u daljini.

Velim da nas čak ni njihova preterana gustina nije sprečila da vidimo – ali ipak nismo mogli videti ni traga od meseca ili zvezda, niti je bilo ma i jednog bleska munje. Donje površine ogromnih masa, uznemirenih isparenjem, kao i svi zemaljski predmeti tik oko nas, sjali su neprirodnom sjaju nekog bledog ali jasno vidljivog gasovitog isparenja koje je visilo svud naokolo i obavijalo celu kuću.

– Vi ne smete, vi to nećete gledati – rekoh tresući se sav, vodeći ga s nežnom prinudom od prozora ka stolici. – Te pojave koje vas uzbuđuju, to su samo električne pojave, nimalo neobične, a moguće je da je njihovo avetinjsko poreklo u nezdravom isparenju bare. Ded' da zatvorimo prozor, vazduh je hladan i škodljiv za vaš organizam. Eto jednog od vaših omiljenih romana. Ja ću čitati, a vi ćete slušati; i tako ćemo zajedno provesti ovu užasnu noć.

Starinska knjiga koju sam bio dohvatio beše *Mad Tristi* od ser Lancelota Keninga, ali ja sam je nazvao omiljenom Ušerovom knjigom više u žalosnoj šali nego ozbiljno, jer zbilja, malo je čega u njenoj neveštoj opširnosti, lišenoj fantazija, što bi moglo biti zanimljivo za uzvišeni i spiritualni idealizam moga prijatelja. Ali, to mi je bila jedina knjiga neposredno pri ruci i ja sam se predavao nekoj praznoj nadi da će uzbuđenje koje je sada treslo moga hipohondrika biti stišano (jer je istorija duševnih poremećaja puna sličnih anomalija) baš samim preteranim ludorijama koje ću mu čitati. I zaista, da sam mogao ceniti po izrazu divlje preterane živosti sa kojom je on slušao, ili je izgledalo da sluša reči pripovesti, ja bih sam sebi čestitao na uspehu

moga poduhvata.

Došao sam bio do onog dobro poznatog mesta priče, gde Etelred, junak *Trista*, pošto je uzalud mirnim putem tražio da uđe u pustinjakovo prebivalište, pokušava da uđe silom. Tu, ako se sećate, reči pripovetke teku ovako:

"Etelred koji je od prirode bio hrabrog srca, i koji je sada bio veoma snažan zbog jakog vina koje je bio popio, nije hteo dalje da čeka da vodi pregovore sa pustinjakom, koji je zaista bio tvrdoglav i zavirljiv, već osetivši na svom ramenu kišu, i bojeći se da će se podići bura, podiže svoj buzdovan i udarcima načini brzo mesta u daskama vrata za svoju ruku u gvozdanim rukavicama; i gurajući onda smelom rukom, on je tako kidao, lomio, i cepao sve, da je šum suvog drveta sa tupim zvukom odjekivao kroz šumu plašeći sve."

Pri završetku ove rečenice ja začutah i za trenutak zastadoh, jer mi se učinilo (mada sam odjednom shvatio da me moja uzbuđena mašta prevarila), da je iz jednog veoma udaljenog dela zgrade dopiralo do mojih čula nešto nerazgovetno, nešto što je moglo biti u svojoj približnoj sličnosti odjek (ali svakako prigušen i tup odjek) onog zvuka kršenja i lomljave koji je ser Lancelot tako čudno opisao. Izvan svake sumnje, samo je istovremenost tako privukla moju pažnju, jer između zveketanja prozora i okana i običnih zbrkanih šumova sve jače bure, zvuk sam po sebi nije imao, sasvim sigurno, ništa što bi me moglo zanimati ili uznemiravati. Nastavih priču:

"Ali dobra junačina Etelred, ušavši tada kroz vrata unutra, bio je brzo razdražen i začuđen kada nije primetio nikakvog traga od zlog pustinjaka; umesto njega vide jednog zmaja sa krljuštima, strašnog izgleda, sa vatrenim jezikom, koji je sedeo na straži pred palatom od zlata, sa podom od srebra; a na zidu visio je štit od sjajne bronzne sa ovim zapisom:

*'Ko unutra uđe pobedilac biće,
Ko zmaja ubije i štit osvojiće'.*

Etelred podiže buzdovan, udari zmaja po glavi i on pade pred njim pustivši svoj kužni dah sa krikom toliko užasnim i ostrim, toliko zaglušnim, da je Etelred morao zapušiti svoje uši rukama od tog užasnog zvuka kakav se nikada ranije nije čuo."

Sada sam opet zastao naglo, ali sa osećanjem divlje preneraženosti – jer, nije moglo biti nikakve sumnje da sam u taj mah zaista čuo (mada nisam znao odakle dopire) jedan dubok, i očigledno udaljen, ali oštar, otegnut i veoma neobičan prodoran i hrapav zvuk, savršeno istovetan sa onim što je moja mašta već bila predstavila kao zmajev neprirodan krik opisan od romansijera.

Potišten kao što sam zaista bio tom ponovljenom i sasvim neobičnom podudarnošću pojave, i sa hiljadu suprotnih osećanja, među kojima su čuđenje i užasni strah bili najglavniji, ja sam ipak sačuvao dovoljno prisustvo duha da ne izazovem bilo kakvom primedbom preteranu osetljivost i uzrujanost moga prijatelja. Ni po čemu nisam bio uveren da je čuo zvuke o kojima je reč, iako se sasvim sigurno pojavila čudna promena u njegovom držanju u toku tih nekoliko poslednjih minuta. Sedeći licem prema meni, on je postepeno okrenuo svoju stolicu tako da je sedeo licem okrenut ka vratima sobe, i tako sam samo jednim delom mogao da vidim njegove crte, mada sam video da su mu usne drhtale kao da je nečujno mrmljao. Glava mu je bila pala na grudi, ali sam ipak znao da nije bio zaspao po njegovom široko i ukočeno otvorenom oku, kako sam to za jedan tren opazio u profilu. Kretanje njegovog tela takođe je to dokazivalo – jer on se

ljuljao na jednu i drugu stranu laganim ali stalnim i jednoličnim ljuljanjem. Pošto sam u brzini primetio sve to, ja ponovo produžih pripovest ser Lanselota, koja se ovako nastavljala:

"I sada, pošto se junak spasao strašnog zmajevog besa, podseti se na bronzani štit sa koga je trebalo skinuti mađije, ukloni leš sa svog puta, i približi se hrabro po srebrnom podu dvorca mestu gde je štit stajao na zidu; ali štit zaista nije čekao da mu on sasvim priđe, nego pade dole pred njegove noge na srebrni pod sa jednim neobično jakim i strahotno zvonkim zvukom."

Tek pošto sam izgovorio ove slogove, kad – kao da je zaista neki štit od bronzane u tom času pao svom težinom na pod od srebra – čuh jedno jasno, šuplje, metalno i zvonko, ali očigledno prigušeno odjekivanje. Ne vladajući više nervima, skočih na noge, ali ravnomerno klaćenje Ušerovo nije prestajalo. Jurnuh ka stolici na kojoj je sedeo. Njegove su oči bile ukočeno uprte preda se; celim njegovim izgledom vladala je kamena ukočenost. Ali kada sam položio ruku na njegovo rame, jaka drhtavica pretrese celo njegovo telo; bolan osmeh drhtao mu je oko usana, i ja sam video da je on govorio tihim, brzim i nerazumljivim mrmljanjem, kao da nije bio svestan moga prisustva. Nagnuvši se sasvim nad njim, ja najzad razabrah užasno značenje njegovih reči:

– To da ne čujem? Da, čujem i čuo sam. Dugo... dugo... dugo... mnogo minuta, mnogo časova, mnogo dana, slušao sam ja to! ali nisam smeo – o, teško meni, jadnom bedniku! Ja nisam smeo... nisam smeo da kažem. *Mi smo nju živu sahranili.* Nisam li vam rekao da su moja čula oštra? A sada vam kažem da sam čuo njene prve slabe pokrete u onom šupljem sanduku. Čuo sam ih pre mnogo, mnogo dana, ali nisam smeo, *nisam smeo da govorim.* A sada... noćas... Etelred... ha, ha! Razbijanje pustinjakovih vrata, i samrtni strah zmaja, i zveket štita – kažite bolje razbijanje njenog sanduka, i škripanje gvozdениh šarki njene tamnice, i njene borbe u bakrom obloženom hodniku tunela. O, kuda da pobegnem? Neće li ona sad odmah biti ovde? Zar ona ne žuri da me ukori zbog moje žurbe? Zar nisam čuo njen korak na stepenicama? Zar ja ne poznajem to teško i grozno kucanje njenog srca? Luđak sam ja! – tu on skoči besno na noge, više kričući nego izgovarajući reči, kao da je u tom naporu predavao svoju dušu – *Ludače! Ja vam kažem da ona sada stoji pred vratima!*

Kao da je u nadljudskoj snazi tih reči ležala moć neke mađije – ogromna krila starinskih vrata na koja je upirao pogled otvoriše u tom trenutku polako svoje teške abonosome čeljusti. Bilo je to dejstvo razuzdanog vetra – ali, gle, ispred tih vrata stajala je visoka, pokrovcem ogrnuta figura leđi Madelin Ušer. Bilo je krvi na njenim belim haljinama, i na svakom delu njenog izmršavelog tela videli su se jasno znaci neke ogorčene borbe. Jedan časak stajala je drhteći, i kao povodeći se tamo-amo na pragu – a onda s jednim tihim, žalosnim krikom pade unutra, teško, na svoga brata, i u svojoj silnoj, i sada poslednjoj, samrtnoj borbi povuče i njega na pod, mrtvog, kao lešinu, kao žrtvu užasa koji je naslućivao.

Sav prestravljeni, pobegao sam iz te sobe i iz te kuće. Bura je bila još u svom punom besu kada sam prolazio starim nasipom. Odjednom sevnu dužinom puta neka divlja svetlost, i ja se okrenuh da vidim odakle je tako neobično osvetljenje moglo doći, jer iza mene bila je samo ogromna kućerina i njene senke. Odsjaj je ličio na pun, krvavocrven mesec koji zalazi, i sijao je sad živo kroz onu nekad jedva primetnu pukotinu o kojoj sam ranije govorio, i koja se prostirala od krova zgrade u krivudavoj cik-cak liniji do temelja. Dok sam ja to posmatrao, ta pukotina se brzo širila; zatim dođe snažan udar oluje; cela kugla meseca pršte odjedanput pred mojim očima;

mozak mi se zavrte dok sam gledao moćne zidove kako pršte i raspadaju se; zatim se čuo otegnut moćan zvuk, kao šum hiljade vodopada, a duboko i crno jezero ispod mene, sumorno i nemo se zatvorilo nad ruševinama Kuće Ušer.

1839.

Preveo Momčilo Jojić

1 De Beranže (Béranger Pierre-Jean de 1780-1857) – francuski pesnik, jedan od predstavnika francuskog romantizma.

2 Watson, dr. Persival, Spalancani, i osobito biskup od Landafa.

3 *Mad Trist* (engl.) – Ludi Trist.

VILIJAM VILSON

*What say of it? what says of conscience grim,
That spectre in my path?
Chamberlayne's Pharronida.*

*Šta kaže o tom? Šta kaže savest grozna,
ta avet na mom putu?
Čemberlen, Pharronida*

Dozvolite da se nazovem zasada Vilijam Vilson. Čisti list koji sada leži preda mnom ne treba da bude uprljan mojim pravim imenom. Ono je bilo već isuviše mnogo predmet preziranja, užasa i proklinjanja moga roda. Zar nisu pobesneli vetrovi razneli njegovu sramotu, kojoj nema ravne, do krajnjih granica zemlje? O, izgnanice, od svih izgnanika najnapušteniji, zar nisi za navek umro za zemlju, za njena blaga, za njeno cveće, za njene zlatne težnje? I zar ne visi jedan oblak, gust, koban i bezgraničan večito između tvojih nada i neba?

Ne bih želeo, i ako bih mogao, da ovde danas podnosim izveštaj o mojim poslednjim godinama neizrecive bede i neoprostive pokvarenosti. To doba – te poslednje godine – tako su se naglo izdigle u sramoti, i ja jedino nameravam da opišem ovde početak i izvor toga. Ljudi obično postaju bedni postepeno, a s mene je sva vrlina opala u jednom trenutku kao neki ogrtač. Od srazmerno ništavnog nevaljalstva pošao sam korakom džina u veće gadosti nego Elah Gabalus. Kakav slučaj, kakav događaj učini da se to zlo desi, saslušajte me. Smrt mi se približuje, i senka koja joj prethodi bacila je na moju dušu nešto spokojsva. Prolazeći kroz mračnu dolinu, ja vapijem za ljubavlju, skoro da kažem za samilošću moje sabraće. Hteo bih da oni veruju da sam ja u izvesnoj meri bio rob prilika izvan ljudske vlasti. Želeo bih da oni potraže, mene radi, u detaljima koje želim da iznesem neku malu oazu sudbine usred pustinje zabluda. Hteo bih da priznaju, što oni ne mogu a da ne učine, da ako je ikad postojalo ovako